

Index071

Jaargang 2023-2024

10^e editie

BLAAUWBERG

strategieontwikkeling & kennistransfer

De Index071 is het economische monitoringsinstrument van de Leidse regio. Opgesteld door onderzoeksbureau Blauwberg in opdracht van Economie071.

Fianne de Boer
Aart van Bochove
Rob Manders

31 mei 2024

Inhoudsopgave

Over de Index071	4
Index071 in vogelvlucht: de glans gaat er een beetje af.....	5
Kenniseconomie	9
Ondernemerschap en starters	14
Onderwijs en talent.....	19
Vestigingsklimaat	23
Regiomarketing	27
Bijlage: bronnen en definities.....	30
Annex: regiokenmerken 071.....	33

Over de Indexo71

De Indexo71 is een jaarlijkse update – sinds 2015 - over de economie van het 071-gebied: de gemeenten Katwijk, Leiden, Leiderdorp, Oegstgeest, Voorschoten en Zoeterwoude. In dit gebied werken gemeentebesturen, kennisinstellingen en ondernemers samen in het 'triple helix' netwerk Economie071. De index is hun jaarlijkse 'thermometer'.

De index bestaat uit 29 parameters waarvan de ontwikkeling (positief of negatief) per jaar wordt weergegeven. Door een wegingssystematiek van de parameters mondt de index uit in een enkel getal. Zoals het in het publieke debat gaat: dat ene getal heeft een iconische waarde – iedereen vindt het mooi om zoiets ingewikkelds als een regionale economie in een enkel getal gevat te zien. Maar in de vormgeving en presentatie van de index wordt zorgvuldig gewaakt tegen 'ééndimensionaal' gebruik. De verschillende parameters worden voorzien van een duiding en toelichting.

Het voorbeeld voor de Indexo71 was ooit de Amsterdam City Index, de oudste in z'n soort en met hetzelfde bureau en dezelfde methode ontworpen als de Indexo71. Beide indexen delen drie beperkingen:

- Een index verwijst alleen naar zichzelf. Het grote voorbeeld van deze beperking is natuurlijk de reguliere beursindex. De periodieke verschuivingen zijn belangrijk en hebben een relatie met economie en samenleving buiten de beurs, maar ze vallen daar niet mee samen
- Een regionale index maakt interregionale vergelijking lastig. Elke regio is weer anders. In de Amsterdam City Index, bijvoorbeeld, spelen de cruisevaart en het grootwinkelbedrijf een belangrijke rol. Die zijn in het 071-gebied helemaal niet aan de orde. Omgekeerd zou Amsterdam City niets hebben met een parameter over Life Science
- De indexo71 brengt niet DE economie in kaart, maar alleen dat deel van de economie waarvan is afgesproken dat het onderdeel uitmaakt van de gezamenlijke beleidsinspanningen. Dat is overigens een heel groot stuk.

Tenslotte is het zaak om op te merken dat de index niet de beleidsinspanningen meet, maar het feitelijke verloop van de parameters. Corona, bijvoorbeeld, had niets met het beleid te maken, maar had wel invloed op de index. En we zien nu dat door vergrijzing en ontgroening het studentenaantal gaat teruglopen. Een parameter die zich negatief ontwikkelt, zegt niet dat het beleid niet klopt, maar dat er een noodzaak is voor analyse en urgentie.

De indexo71 wordt altijd gepresenteerd als een cijfermatige uitkomst, inclusief een duiding en een verklaring. De doelen van de index zijn: een empirisch fundament bieden voor het debat over de regionale economie, de veelzijdigheid van de economie in beeld brengen - een enkele parameter zegt niet voldoende -, en tenslotte het signaleren van ontwikkelingen en trends.

In de vorige editie is de indexo71 herijkt. Dit jaar is er uitgegaan van dezelfde parameters als vorig jaar en hebben er geen grote veranderingen qua brongebruik plaatsgevonden. Over bepaalde onderwerpen komen cijfers pas een stuk later beschikbaar. Als een parameter een jaar achterloopt (dus 2022 i.p.v. 2023), is dat aangeven.

Index071 in vogelvlucht: de glans gaat er een beetje af

In dit openingshoofdstuk behandelen we twee onderwerpen: de betekenis van de verzamelde uitslagen van de Index071 voor 2024 en een korte vergelijking van het 071-gebied met andere regio's. Achter beide onderwerpen zitten heel verschillende manieren van meten. Maar dit jaar komen ze inhoudelijk aardig bij elkaar. En dat is niet perse goed nieuws voor het 071-gebied. Er is aanleiding voor een indringend economisch gesprek.

Eerst de index.

De Index071 is een valide instrument om de economische voortgang binnen de regio te meten. We koppelen historische data aan actuele gegevens om dat in kaart te brengen. De index meet de ontwikkeling van 29 parameters die een relatie hebben met de agenda van Economie071. Per parameter komen we tot een indexcijfer die de groei (of krimp) sinds basisjaar 2016 meet. Een score boven de 100 betekent groei sinds 2016. Hoe hoger het indexcijfer, des te beter. Zo leidt een groei van het aantal banen tot een positief indexcijfer, anderzijds leidt een daling van het aantal veiligheidsincidenten ook tot een plus in de index. In onderstaande matrix staan de indexscores van de vijf verschillende thema's. Die thema's bevatten de scores van 29 verschillende parameters. De afzonderlijke scores van alle 29 onderliggende parameters zijn in het vervolg van dit rapport te vinden.

Thema's	Weging in Index	2016	2021	2022	2023
Kenniseconomie	22%	100	121	126	132
Ondernemerschap en starters	24%	100	109	111	114
Onderwijs en talent	26%	100	119	121	121
Vestigingsklimaat	18%	100	98	103	106
Regiomarketing	10%	100	87	108	124
Index071	100%	100	110	113	119

Voor geoefende lezers van de index zal het beeld dat uit deze matrix oprijst, inmiddels vertrouwd overkomen. De winst ten opzichte van het ijkjaar 2016 wordt voor een groot deel bepaald door de sprong van 2022 (113 indexpunten) naar 2023 (119 indexpunten). Daar zit ongetwijfeld een inhaaleffect in van de schrale coronajaren. De regio heeft de crisis van de pandemie achter zich gelaten.

Die winst volgt in redelijke mate de macro-economische ontwikkeling van het land als geheel. Het 071-gebied onderscheidt zich maar weinig. Als we naar de samenstellende manden kijken, blijkt dat we vooral door factoren uit de 'oude economie' in dynamiek achter blijven. Met het begrip 'oude economie' verwijzen we naar het klassieke economisch beleid zoals het overgrote deel van de Nederlandse gemeenten dat voert: voldoende ruimte en kwaliteit op de terreinen, goede bereikbaarheid, adequate dienstverlening, goed functionerend midden- en kleinbedrijf. Vooral de mand 'vestigingsklimaat' verwijst naar die reguliere economie en die mand scoort matig.

Met alleen de 'oude economie', zou het gebied zeker geen groeitijger zijn, hooguit een stabiele en wat anonieme regio.

De 'nieuwe economie' verandert het beeld van de regio ingrijpend. Slechts een minderheid van de gemeenten heeft de gelegenheid om zich te concentreren op die nieuwe economie: kennis, micro-ondernemerschap, jong talent, mixen van wonen en werken. De mand kenniseconomie en parameters uit de andere manden die aan de kenniseconomie te relateren zijn – zoals de stijging van het aantal micro-ondernemers – redden het beeld van de regio. Zonder kenniseconomie zou 071 de aansluiting bij de landelijke macro-economische ontwikkeling onvoldoende maken.

In dat licht is het enigszins verontrustend dat de mand 'onderwijs en talent' al een paar jaar niet verder komt. Jonge, goed opgeleide en ondernemende mensen vormen het schaarse kapitaal van de kenniseconomie. Tot nu toe konden Leiden en andere kennissteden nog gedijen op talent uit andere delen van het land; ze zaten aan de ontvangende kant van een zekere braindrain. Maar die stroom droogt op, aan de ene kant doordat er minder jongeren zijn, aan de andere kant door de gestage groei van het aantal centra met hoogwaardige werkgelegenheid (je hoeft niet meer per se naar de andere kant van het land te verhuizen om innoverend en uitdagend werk te vinden). De enige manier om nog bij voldoende talent te komen, is het verbreden van het zoekgebied naar kennismigranten van buiten. Dat we politiek gezien een periode in gaan waarin kritisch naar kennismigratie wordt gekeken, is geen goed nieuws voor 071.

Dan de interregionale vergelijking. De vraag om 071 in verband te brengen met andere (kennis-) regio's, is al vaker gesteld. We hebben daar al enkele keren flinke kwalitatieve vergelijkingen aan besteed, als nevenproduct van de index.

Een strikt kwantitatieve vergelijking blijft lastig. We maken op deze plaats een flitsvergelijking aan de hand van vier belangrijke indicatoren. Ten eerste het aantal banen in verhouding tot het aantal werkenden en personen die willen werken. Ten tweede het aantal hoogopgeleiden: personen met een hbo of wo diploma op zak. Vervolgens de toegevoegde waarde per gewerkt arbeidsjaar. En ten slotte het aantal starters per 1.000 vestigingen.

We vergelijken 071 op deze indicatoren met drie nabije kennisregio's, de gemixte regio Delft en Westland, buurregio Oost-Zuid-Holland (de Rijnstreek en omgeving Gouda) en contrastregio Alkmaar.

	Banen per 100 leden beroepsbevolking	Aandeel hoogopgeleiden in % beroepsbevolking	Toegevoegde Waarde per arbeidsjaar	Gestarte vestigingen per 10.000 inwoners
071 regio	85 banen	48%	€ 98.286	34,9
Groot-Amsterdam	127 banen	51%	€ 135.291	68,5
Midden Utrecht	110 banen	55%	€ 115.378	44,7
Brainport Eindhoven	102 banen	43%	€ 110.700	36,9
Haagse regio	93 banen	47%	€ 97.574	60
Delft en Westland	94 banen	43%	€ 96.166	36,9
Oost Zuid-Holland	78 banen	38%	€ 91.588	36
Alkmaar e.o.	82 banen	35%	€ 91.353	38,4

071 is veruit de kleinste van deze gebieden. De andere gebieden zijn aloude COROP-regio's, de gebieden waarin al sinds decennia economische statistiek verzameld wordt, of direct afgeleid daarvan (de COROP-plus regio Midden-Utrecht). 071 is slechts een deel van een COROP-gebied, Leidse Regio + Duin- en Bollenstreek. En dat is ook nog een van de kleinere coropgebieden van het land. Toch, deze beperking in acht nemend, is er wel iets te zeggen.

De Leidse regio kan zich in termen van opleidingsniveau vergelijken met de grote kennisregio's. Op deze indicator steekt 071 samen met de andere kennisregio's hoog uit boven de rest van het land. In termen van toegevoegde waarde scoort 071 ook relatief goed, al is er een duidelijk verschil met de regio's Amsterdam, Utrecht en Eindhoven. De grote opgave zit in de relatieve omvang van de economie. De Leidse regio is nog steeds een overwegende 'woonregio' met een stevige uitgaande arbeidspendel. Ook het aantal gestarte vestigingen blijft achter bij de grote stedelijke centra, en zelfs bij de buurregio's en contrastregio. Dat heeft ook zeker te maken met het profiel van 071, een grote quartaire sector en een kleine markteconomie.

Dan een vergelijking van dezelfde regio's op de ontwikkeling van deze vier indicatoren in de afgelopen jaren. We drukken de prestaties per regio uit in een indexcijfer. We gebruiken telkens de meest recent voorhanden cijfers (voor 071 zijn meer recente cijfers bekend zoals te zien is in de Index maar voor de vergelijkbaarheid hanteren we dezelfde jaargangen). We voegen ter referentie het landelijk gemiddelde toe.

	Index banenontwikkeling 2016 - 2022	Index hoogopgeleiden 2016 - 2023	Index TW per arbeidsjaar 2016 - 2022	Index aantal starters 2020 - 2023
071 regio	109	123	125	111
Groot-Amsterdam	113	124	134	116
Midden Utrecht	117	126	138	111

	Index banenontwikkeling 2016 - 2022	Index hoogopgeleiden 2016 - 2023	Index TW per arbeidsjaar 2016 - 2022	Index aantal starters 2020 - 2023
Brainport Eindhoven	112	137	141	107
Haagse regio	111	129	124	120
Delft en Westland	107	136	133	113
Oost Zuid-Holland	109	129	127	112
Alkmaar e.o.	112	128	131	105
Nederland	112	129	135	112

De ontwikkeling van 071 valt in deze opstelling tegen. Op alle vier de parameters scoren we onder het landelijk gemiddelde.

Wat is hier aan de hand? We zien twee mogelijke verklaringen.

De eerste gedachte is dat 071 last heeft van de “wet van de remmende voorsprong”. De regio staat al lang te boek als kennisregio met een hoogopgeleide populatie. Maar de rest van het land zit niet stil, in het hele land neemt het opleidingsniveau toe en – we merkten het al op – in een groot deel van het land hoeft je niet meer te verhuizen om goed betaalde en uitdagende banen onder handbereik te hebben.

De tweede gedachte is dat 071 er niet in slaagt om z’n concurrentievoordeel vast te houden, terwijl andere kennisregio’s dat wel doen. Utrecht, Amsterdam en Eindhoven blijven doorgroeien. Bovendien zagen we al dat de banenquote in 071 altijd al achterliep bij de andere kennisregio’s. Dit verschil is in de afgelopen jaren groter geworden.

Deze flitsvergelijking lijkt vooral het vermoeden dat we in de vorige index hebben geuit te bevestigen: 071 mist het schaalvoordeel en verliest in tempo op Amsterdam, Utrecht en Eindhoven. 071 is te klein om bijvoorbeeld hoofdkantoren en besluitcentra aan te trekken. Die kiezen voor grootstedelijke systemen, met stevige counterparts in het openbaar bestuur, de sport, de cultuur. Regio’s zonder een klassiek kennisprofiel – Alkmaar, Oost Zuid Holland – blijven op afstand van de ; grote jongens’, maar zijn wel bezig met een inhaalslag ten opzichte van 071.

De boodschap aan 071 is eigenlijk tweeledig:

- Zorg dat 071 zich ten opzichte van andere overheden, grote bedrijven, besliscentra, civiele voorzieningen voor sport en cultuur en buitenlandse kennissteden gaat gedragen als een metropoolorganisatie, vergelijkbaar met de MRA of Brainport Eindhoven
- Zorg dat dit vernieuwde en versterkte 071 – nog steeds klein – gaat pacteren met nabije steden waarmee gezamenlijk kan worden opgetrokken naar derde partijen, zoals Den Haag en Delft.

Kenniseconomie

Binnen het thema 'kenniseconomie' brengen we de economische ontwikkeling van het bètacluster (life sciences & health, space/drones, kennisinstellingen) in kaart en de banengroei in andere kennisintensieve bedrijven. 'Kenniseconomie' bestaat uit zes parameters. Per parameter wordt de groei of daling conjunctureel gemeten waarbij wij 2016 als basisjaar nemen. Een positieve ontwikkeling leidt tot een stijging van het indexcijfer, een negatieve ontwikkeling tot een daling. De cijfers worden als indexcijfers uitgedrukt. De parameters krijgen ieder een gewicht mee en dat leidt tot een gecombineerd indexcijfer van het thema.

	Weging	2016	2021	2022	2023
Banen clustereconomie	18%	100	111	116	117
Bedrijven clustereconomie	17%	100	154	169	182
Banen kennisintensieve bedrijvigheid	15%	100	108	113	117
R&D budgetten¹	20%	100	130	135	142
Studenten bèta en zorg	21%	100	115	113	111
Academische reputatie	10%	100	106	108	106
Kenniseconomie		100	121	126	132

De mand 'kenniseconomie' is de aanjager van de positieve ontwikkeling van de index, zoals we al vaststelden. Wat dit jaar binnen die mand met name spectaculair is, is de groei van het aantal bedrijven. We hebben het over bedrijven die actief zijn binnen de kennisclusters 'life sciences' en 'space'. Het aantal arbeidsplaatsen in het kennisintensieve cluster blijft min of meer gelijk, maar wordt over meer bedrijven gespreid. Dat is op zich een teken van volwassenheid van het cluster: er is vertrouwen bij nieuwkomers dat het loont om in te stappen. Er komt meer ondernemerschap los. De kwetsbaarheid van het cluster neemt af. Weliswaar zijn veel kleine bedrijven nog niet stabiel, maar er zijn er altijd wel een stel die overeind blijven en doorgroeien.

Zorgelijk is dat het aantal studenten afneemt. Dat lijkt niet een kwestie te zijn van afnemende belangstelling voor juist bèta- en zorgstudies, maar van het afnemen van het aantal jongeren in

¹ Cijfers lopen één jaar achter

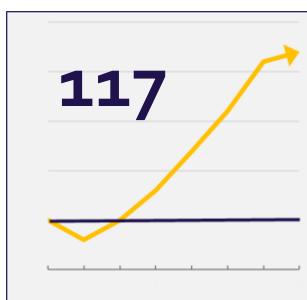
absolute zin. We merkten het al op: jonge, goed opgeleide mensen vormen het schaarse kapitaal van de kenniseconomie. Dat is in technologische bedrijvigheid nog veel meer waar dan in het reguliere bedrijfsleven. De arbeidsmarkt voor personeel uit de technologische clusters is volkomen internationaal. Als je weigert de internationale concurrentie om studenten en personeel aan te gaan – zoals de Haagse politieke agenda het wil – is dat een schot in de eigen voet en slecht voor het verdienvermogen van de kenniseconomie en daarmee voor heel het 071-gebied.

De bedrijven op het Bio Science Park – de centrale motor van de kenniseconomie – zien die noodzaak wel en investeren gezamenlijk in de profilering van het park en de stad. Daarbij gaat het deels over profilering in zakelijke kringen. Maar steeds veelvuldiger gaat het ook om publieke profilering en uitbouw van de relatie tussen park en stad. Een praktisch uitvloeisel van dat laatste is de Dutch Bio Science Week (DBSW) die eind juni plaats vindt. De DBSW is onderdeel van het 'legacy' programma van het European City of Science jaar. Het publiek wordt uitgenodigd om een kijkje achter de schermen te nemen bij de diverse bedrijven, er is een kennisfestival in de binnenstad en gedurende de week kunnen bezoekers aansluiten bij lezingen, masterclasses en rondleidingen door laboratoria. Op het science park wordt met name de laatste jaren veel aandacht besteed aan "community vorming". Vanuit de overtuiging dat de nabijheid van veel kennisbedrijven en talent kan leiden tot veel kruisbestuiving, innovaties en cross-overs. Dat wordt zo nu en dan nog steeds als een "uphill battle" ervaren. Het blijft lastig om samenhang te organiseren in een competitieve omgeving waar kenniswerkers als vanzelfsprekend de prioriteit leggen bij management van hun eigen project en onderzoek. Een uitdaging die het science park deelt met andere kennisclusters. Wellicht dat de ervaren moeilijkheid ook heeft te maken met de relatief 'gesloten' positionering in het verleden. Het park is groot geworden aan de hand van enkele grote bedrijven die als een soort van 'compound' in hun omgeving stonden. Hartelijk en aanspreekbaar, maar ook vooral geconcentreerd op de eigen belangen en de internationale markt. Er wordt nu hard gewerkt aan meer open relaties, zowel tussen de bedrijven onderling als met de stad en regio. Dat heeft tijd nodig.

Hierna volgt een analyse van de ontwikkeling per parameter. De grafieken zijn op schaal aangepast. De paarse lijn staat voor 100, de horizontale rasterlijnen geven intervallen van 5 punten aan. De horizontale as onderin geeft de jaargangen weer van 2016 tot en met 2023.

Banen clustereconomie

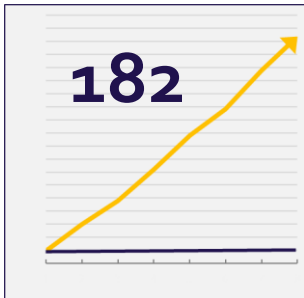
Definitie	Aantal werkzame personen in life sciences & health cluster, space cluster (incl. drones), bij kennisinstellingen en overige bedrijven op Bio Science Park		
Gewicht in thema	18%	Index ontwikkeling afgelopen jaar	+ 1

Het aantal banen in het bètacluster is afgelopen jaar weer een beetje toegenomen. Ondanks verhalen over massaontslagen bij Janssen en andere technische bedrijven, heeft het Leidse cluster de werkgelegenheid in deze sector weten te behouden en zelfs enigszins uit te breiden. Dit is deels te verklaren door te kijken naar de volgende parameter, namelijk het aantal bedrijven in het cluster.

Bedrijven clustereconomie

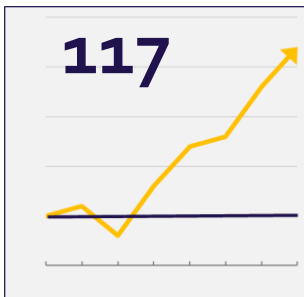
Definitie	Aantal bedrijven in life sciences & health cluster, space cluster (incl. drones), kennisinstellingen en overige bedrijven op Bio Science Park		
Gewicht in thema	17%	Index ontwikkeling afgelopen jaar	+ 13

Zeer goed nieuws voor de Leidse regio: er zit groei in het ondernemerschap, en dan voornamelijk op het Bio Science Park. De enorme groei in het aantal bedrijven in het bètacluster in vergelijking met de bescheiden groei van het aantal banen duidt erop dat er vooral veel eenpitters en kleine bedrijven bij zijn gekomen. Dat is goed voor de robuustheid van de economie.

Banen kennisintensieve bedrijvigheid

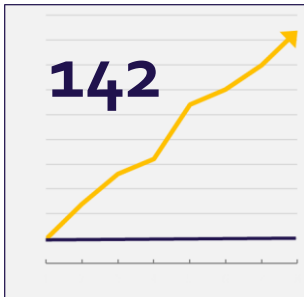
Definitie	Aantal werkzame personen bij hoogopgeleide bedrijfstakken (high-tech industrie, ict, specialistische zakelijke dienstverlening) excl. 'clustereconomie'		
Gewicht in thema	15%	Index ontwikkeling afgelopen jaar	+ 13

Ook het aantal banen in andere kennisintensieve bedrijven (high-tech, ict, specialistische zakelijke dienstverlening) buiten het Bio Science Park is het afgelopen jaar weer deels toegenomen. Ook hier zit de groei vooral in veel zelfstandigen en het kleinbedrijf. In verhouding gaat het om een kleiner deel van de economie, circa één vijfde van de hiervoor genoemde clustereconomie.

R&D Budgetten

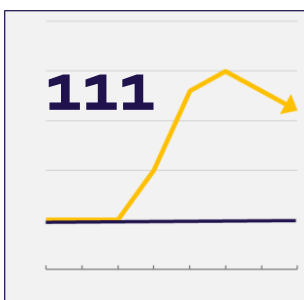
Definitie	Combinatie van: verworven onderzoeksbudget LUMC en Universiteit Leiden (tweede en derde geldstroom) + R&D privaat, op COROP niveau (Leiden en Bollenstreek)		
Gewicht in thema	20%	Index ontwikkeling afgelopen jaar	+ 7

Het wordt met privacy wetgeving steeds lastiger om cijfers te vinden over individuele bedrijven, maar op basis van beschikbare regionale cijfers is vast te stellen dat er nog steeds geld gestoken wordt in onderzoek en ontwikkeling. De grootste groei zit hier bij het LUMC en in iets mindere mate de rest van de universiteit Leiden. Het aandeel private investeringen blijft – zeker met inachtneming van inflatie – nog achter. Dit is een teken dat de economische structuur van 071 nog altijd grotendeels gedragen wordt door de quartaire sector (de niet-commerciële dienstverlening: overheid, onderwijs, zorg).

Studenten bèta en zorg

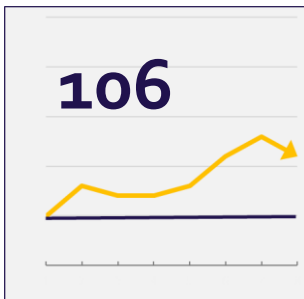
Definitie	Aantal studenten: <ul style="list-style-type: none"> • Wo-niveau Natuur, Gezondheidszorg, Life Sciences • Hbo: Gezondheidszorg, Techniek • Mbo: Laboratorium, Gezondheidstechniek, Techniek en procesindustrie, Verpleegkunde 		
Gewicht in thema	21%	Index ontwikkeling afgelopen jaar	- 2

Met de uitbreiding van het cluster komt ook een grote vraag naar technisch geschoolde werknemers. De instroom van studenten in bèta- en zorgopleidingen neemt echter langzaam af. Dit heeft uitsluitend te maken met de algemene daling van het aantal studenten, voornamelijk in het mbo. Er wordt niet relatief minder voor zorg- of bètaopleidingen gekozen dan in 2016, maar ook niet meer. Het personeelstekort in deze sectoren zal de aankomende jaren dus alleen maar toenemen.

Academische reputatie

Definitie	Gemiddelde score van Universiteit Leiden op volgende rankings: <ul style="list-style-type: none"> • QS World Universities • Leiden Ranking (aantal publicaties en top 10% publicaties) • Times Higher Education World Ranking 		
Gewicht in thema	10%	Index ontwikkeling afgelopen jaar	- 2

De reputatie van de Universiteit Leiden is nog steeds van wereldwijd hoog niveau. In de meeste 'rankings' staat Leiden nog steeds in top 150 wereldwijd. Maar de concurrentie neemt toe. Voornamelijk Aziatische universiteiten (uit China, Hong Kong, Zuid-Korea) zijn met een opmars bezig. Ze besteden veel publiek en privaat geld aan hoogwaardig onderzoek en onderwijs. Dat terwijl hier het politieke klimaat zich juist tegen waarden keert die belangrijk zijn voor een academische omgeving: innovatief, internationaal en vooruitstrevend. Met de wet 'Internationalisering in Balans', erop gericht om de instroom van internationale studenten te beperken door het Engels als voertaal te verminderen, dreigt Nederland als geheel, en de Leidse regio daarmee ook, zijn internationale reputatie te verliezen. Meer hierover in de annex.

Ondernemerschap en starters

Het thema ondernemerschap en starters bestaat uit zes verschillende parameters. We meten per parameter de groei of daling ten opzichte van het basisjaar 2016 en drukken dit in indexcijfers uit. De scores van de gewogen parameters tellen we bij elkaar op om te komen tot het algehele indexcijfer voor het thema.

	Weging	2016	2021	2022	2023
Werkgelegenheidsquote	21%	100	102	101	101
Aantal starters	16%	100	136	141	148
Aantal banen zzp en kleinbedrijf	9%	100	125	129	135
Aantal banen mkb	16%	100	98	99	99
Banendichtheid bedrijventerreinen	19%	100	97	95	94
Toegevoegde waarde²	19%	100	107	113	122
Ondernemerschap en starters		100	109	111	114

Achter deze korte getallenreeks gaat een paradigmawisseling schuil. Dat de werkgelegenheid in z'n geheel niet groeit, is geen verrassing, in het licht van de personeelstekorten. Het heeft geen zin om vacatures open te stellen als er toch amper respons komt. Maar binnen dat stabiele beeld van de werkgelegenheid vindt een herverdeling plaats. De 'oude' economie – het reguliere midden- en kleinbedrijf, de bedrijvigheid op de klassieke bedrijventerreinen – levert in. De 'nieuwe' economie – zelfstandigen of micro-ondernemers en kennisintensieve bedrijven – wint aan positie. Meer starters, meer micro, minder mkb. De nieuwe economie vindt z'n weg naar de woonwijken en naar bedrijfsverzamelgebouwen, waaronder de 'vloot' van Biopartner en PLNT

De 071 regio lijkt hiermee de trend te volgen die ook in andere kennisregio's zichtbaar is. Het vergt nog wel een inhaalslag om op hetzelfde niveau te komen. 071 wordt nog steeds gedomineerd door een grote quartaire sector – onderwijs en zorg- terwijl andere kennissteden er een grote en groeiende markteconomie op nahouden (Amsterdam voorop). Of er echt sprake is van een inhaalslag is de vraag. We zullen in het intermezzo zien dat de stijging van het aantal starters in relatieve zin achterloopt bij andere regio's. Kort en goed: de economie verandert, maar minder snel dan elders.

² Cijfers lopen één jaar achter

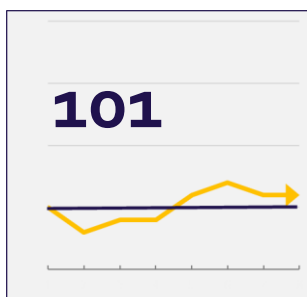
Op zich is een groot aantal micro-ondernemingen goed voor de veerkracht van een regionale economie. Maar dat dit ten koste gaat van het reguliere mkb, is zeker geen natuurverschijnsel. Het vermoeden bestaat dat de bedrijventerreinen en het overige ecosysteem met name in centrumstad Leiden te duur aan het worden zijn voor het reguliere mkb. Dat is jammer. We zien eigenlijk een staaltje van: 'Excellent money drives out good money'.

Je hebt als 'complete' regio niet alleen 'excellent money' (micro, kennisintensief, internationaal georiënteerd) nodig. Je hebt ook verzorgende bedrijvigheid met een mbo-opgeleide populatie nodig, al was het maar voor de stadsverzorgende functies (groothandel, bouw, installatie, garages, logistiek). Het gaat om allebei: én goed ontsloten en betaalbare bedrijventerreinen, én een uitnodigende openbare ruimte voor het nieuwe kleinbedrijf, een goede functiemix in woon- en werkwijken, kleinere bedrijfsruimtes en verzamelgebouwen.

Hierna volgt een analyse van de ontwikkeling per parameter. De grafieken zijn op schaal aangepast. De paarse lijn staat voor 100, de horizontale rasterlijnen geven intervallen van 5 punten aan. De horizontale as onderin geeft de jaargangen weer van 2016 tot en met 2023.

Werkgelegenheidsquote

Definitie	Aantal banen per 100 leden beroepsbevolking		
Gewicht in thema	21%	Index ontwikkeling afgelopen jaar	+/- 0

De werkgelegenheidsquote wordt berekend door te kijken hoeveel banen er in de gemeenten zijn per 100 leden van de beroepsbevolking die in die gemeenten wonen. Gemeenten met meer dan 100 banen per 100 leden van de beroepsbevolking hebben dus meer banen dan de eigen bevolking kunnen vervullen. Zij hebben een inkomende arbeidspendel. Het intermezzo laat zien dat een aantal regio's een stevige inkomende pendel hebben, zij hebben een centrumfunctie. De 071 regio is al decennialang meer een 'woonregio'. Zo'n structuurkenmerk buig je niet zomaar om. Iets wat zorgelijk is dat het verschil tussen 071 en andere kennisregio's alleen maar groter lijkt te worden. Daarbij geldt dat er een groot verschil is tussen Leiden en de rest van de regio. De arbeidsquote in Leiden is bijna exact 100, in de rest van de regio is dat circa 73.

Aantal starters

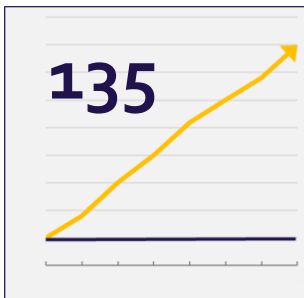
Definitie	Aantal startende ondernemingen (excl. lege bv's)		
Gewicht in thema	16%	Index ontwikkeling afgelopen jaar	+ 7

Ondanks dat de werkgelegenheid niet toeneemt, blijft het aantal jaarlijks startende ondernemingen wel groeien. Uit het vorige mandje bleek dat veel van deze startende bedrijven onder het kenniscluster vallen, maar ook in andere sectoren komen er meer bedrijven bij. Landelijk wordt intussen een lichte daling van het aantal startersesignaleerd, en een stijging van het aantal stoppers en faillissementen. De verwachting is dat we dit volgend jaar ook in 071 gaan zien. Echt zorgelijk is dat overigens niet, economen spreken van een 'normalisering' van de economie na de instabiele covidjaren waarbij veel bedrijven kunstmatig in leven zijn gebleven door de diverse steunpakketten. Een periodieke 'shakeout' in het bedrijfsleven is een teken van gezonde competitie en concurrentie.

Aantal banen zzp en kleinbedrijf

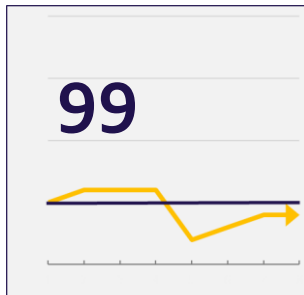
Definitie	Aantallen zzp'ers en werkzame personen bij bedrijven tot 10 werknemers		
Gewicht in thema	9%	Index ontwikkeling afgelopen jaar	+ 6

De bedrijven die erbij komen zijn vooral éénmanszaken en kleinbedrijf. In de vorige index071 signaleerde we al een 'herverdeling van de arbeidskracht'. De werkgelegenheid neemt niet toe, maar in plaats van dat iedereen bij grote bedrijven werkt, werken mensen steeds meer voor zichzelf of bij kleinere bedrijven.

Aantal banen mkb

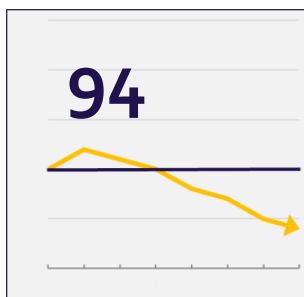
Definitie	Aantal werkzame personen bij bedrijven 10 tot 250 werknemers		
Gewicht in thema	16%	Index ontwikkeling afgelopen jaar	+/- 0

Bovenstaande trend is ook terug te zien in het aantal banen bij bedrijven met 10-250 werknemers (mkb). Dat aantal is vrij stabiel sinds 2016 en zelfs aan een dalende trend bezig. Dit geldt overigens ook voor het aantal bedrijven die je onder deze categorie kan scharen.

Banendichtheid bedrijventerreinen

Definitie	Aantal banen per hectare uitgegeven bedrijventerrein, excl. BSP		
Gewicht in thema	19%	Index ontwikkeling afgelopen jaar	- 1

Het aantal banen op de terreinen buiten het Bio Science Park neemt licht af. Dat is in lijn met de verandering naar veel kleine(re) bedrijven. Start-ups in de Life Science industrie hebben wellicht wel belang bij het nabij zijn van andere gelijksoortige bedrijven, maar in andere sectoren is dit minder het geval. Veel zelfstandige arbeid zit in de diensteneconomie. Niet het nabij zijn van andere bedrijven, maar het nabij zijn van klanten heeft de voorkeur. Dit soort bedrijven vestigen zich over het algemeen dus niet op een bedrijventerrein, maar liever ergens waar mensen ze zien, zoals in een woonwijk of de binnenstad.

Toegevoegde waarde

Definitie	Toegevoegde waarde in basisprijzen		
Gewicht in thema	19%	Index ontwikkeling afgelopen jaar	+ 9

De toegevoegde waarde in basisprijzen zegt iets over de winst die er in de economie gemaakt wordt. Het is het verschil tussen de waarde van geproduceerde goederen en diensten en de waarde van alles wat er tijdens de productie is gebruikt. Toegevoegde waarde is lastig te berekenen, zeker voor sectoren waar eigenlijk niets geproduceerd wordt. Zo zijn er tal van kleinere 'life sciences' bedrijven die jarenlang geen omzet draaien en alleen maar investeren om ineens een grote klapper te maken. De hoogste toegevoegde waarde is te vinden in de sectoren Industrie, Handel, Vervoer en Opslag. De sectoren Openbaar bestuur (de toegevoegde waarde daarvan staat gelijk aan ambtenarensalarissen), Onderwijs en Gezondheidszorg hebben de minste toegevoegde waarde. Ook dat voelt ietwat oneerlijk, die economische kengetallen worden om (terechte) publieke redenen begrensd door de overheid. En het gaat daarmee voorbij aan de dynamiek die deze sectoren genereren voor de rest van de economie. We noemden het al eerder, de Leidse regio is een 'quartaire' regio: de economische structuur bestaat nog steeds grotendeels uit niet-commerciële dienstverlening zoals overheid, zorg en onderwijs. Vergeleken met andere gebieden met meer maak-industrie heeft de regio dus niet een zeer hoge toegevoegde waarde. Dat de toegevoegde waarde toch toeneemt kan een teken zijn dat het aandeel van de commerciële economie groter wordt.

Onderwijs en talent

Het thema 'onderwijs en talent' bestaat in deze Index uit zes verschillende parameters. We meten per parameter de groei of daling ten opzichte van het basisjaar 2016 en drukken dit in indexcijfers uit. De scores van de gewogen parameters tellen we bij elkaar op om te komen tot het algehele indexcijfer voor het thema.

	Weging	2016	2021	2022	2023
Aantal studenten	22%	100	115	113	111
Aantal internationale studenten	10%	100	203	213	224
Aantal hoogopgeleiden	21%	100	120	122	123
Gediplomeerden mbo	12%	100	110	110	104
Omvang beroepsbevolking	22%	100	105	107	109
Stagemarkt mbo	12%	100	99	97	100
Onderwijs en talent		100	119	121	121

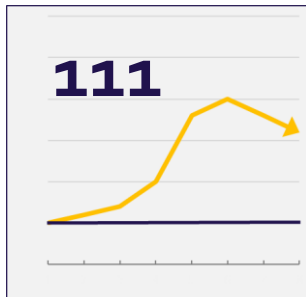
De mand 'onderwijs en talent' maakt in één oogopslag het probleem duidelijk waar we als land tot tenminste 2040 mee te maken hebben: het tekort aan mensen. De grote babyboomgeneratie verlaat de arbeidsmarkt maar oefent nog wel een grote koopkracht uit. En de 'opvolggeneraties' zijn te klein om voor zowel voor zichzelf als voor die grote pensionadowolk te werken.

Na een veelbelovende groei in de afgelopen jaren, stagneert de indexscore van het mandje 'onderwijs en talent' bijgevolg. Dat de mand toch nog op peil blijft, is vrijwel alleen te danken aan de parameter 'internationale studenten'. Mochten de politieke plannen om het aantal internationale studenten te beperken tot uitvoering komen, dan verliest de regio z'n voornaamste – misschien wel de enige – mogelijkheid om nog echt een nieuwe aanwas te scheppen.

Hierna volgt een analyse van de ontwikkeling per parameter. De grafieken zijn op schaal aangepast. De paarse lijn staat voor 100, de horizontale rasterlijnen geven intervallen van 5 punten aan. De horizontale as onderin geeft de jaargangen weer van 2016 tot en met 2023.

Aantal studenten

Definitie	Totaal aantal studenten bij Universiteit, Hogeschool, MBO Rijnland en LIS		
Gewicht in thema	22%	Index ontwikkeling afgelopen jaar	- 2

De instroom op het mbo is al langer aan het dalen, op het hbo en de universiteit groeide het studentenaantal nog tot 2021. Nu is te zien dat ook daar de daling is ingezet. Dat is niet geheel verrassend. In het geboortjaar van de huidige 18-jarigen, 2006, werden er landelijk zo'n 15.000 kinderen minder geboren dan in 1998, het geboortjaar van de 18-jarigen in 2016. Ondanks de hogere toestroom in het tertiaire onderwijs, beginnen de jongeren nu echt 'op te raken', zelfs in een relatief jonge regio als 071.

Aantal internationale studenten

Definitie	Aantal studenten met een niet-Nederlandse nationaliteit ingeschreven bij Universiteit Leiden en Hogeschool Leiden		
Gewicht in thema	10%	Index ontwikkeling afgelopen jaar	+ 11

De groei die de universiteit eerst nog doormaakte, heeft te maken met het nog altijd sterk stijgende aandeel internationale studenten. Zoals ook al opgemerkt in het stuk over de academische reputatie, is het aankomende kabinet voornemens dit aandeel sterk in te perken. Gezien de dalende instroom, is het te verwachten dat met name de universiteit een flinke krimp gaat doormaken als de internationale studenten niet meer, of in ieder geval in mindere mate, welkom zijn. Dat heeft niet alleen effect op de universiteit zelf, maar natuurlijk ook op de bedrijven die gebruik maken van het afgestudeerde talent.

Aantal hoogopgeleiden

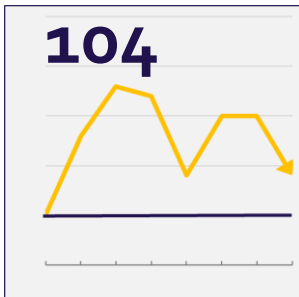
Definitie	Aantal hoogopgeleiden (diploma hbo en hoger) behorende bij de beroepsbevolking		
Gewicht in thema	21%	Index ontwikkeling afgelopen jaar	+ 1

Het aantal hoogopgeleiden in de regio stijgt nog steeds, maar wel minder hard dan voorheen. De regio lijkt een plateau bereikt te hebben. Deels is er sprake van een landelijke trend. Voor het eerst sinds jaren stijgt ook het aantal laagopgeleiden weer. Het is te vroeg om daar nu al conclusies aan te verbinden, maar het is wel iets om in de gaten te houden. Ten dele is het echt een regionaal probleem. In het intermezzo gaan we nader in op de afkalvende positie van 071.

Gediplomeerden mbo

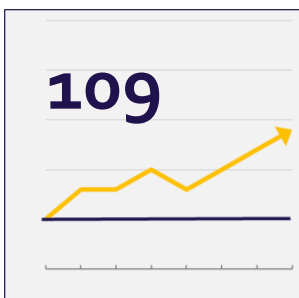
Definitie	Aantal studenten dat dit studiejaar een mbo diploma behaald heeft		
Gewicht in thema	12%	Index ontwikkeling afgelopen jaar	- 6

Net als de algemene instroom, neemt ook het aantal studenten dat jaarlijks een diploma haalt op het mbo af. Met de al jaren dalende instroom, is dat geen verrassing. De MBO Raad tekent daarbij aan dat door de gunstige arbeidsmarkt vooruitzichten ook de uitstroom van ongediplomeerden dreigt toe te nemen. Het fenomeen 'groenpluk' lijkt daarmee terug van weggeweest: bedrijven die vanuit korte termijn gewin jongeren verleiden om het onderwijs te laten vallen. Voor de lange termijn perspectieven van jongeren is dit een zeer schadelijke trend. De minister heeft intussen een landelijk actieplan aangekondigd en vraagt ook aan de regio's om maatregelen te nemen.

Omvang beroepsbevolking

Definitie	Aantal personen behorende bij de beroepsbevolking (werkend dan wel actief aanbiedend voor werk)		
Gewicht in thema	22%	Index ontwikkeling afgelopen jaar	+ 2

Eerder wordt al opgemerkt dat de werkgelegenheid niet stijgt, terwijl het aantal banen wel stijgt. Dit is verklaarbaar als we kijken naar deze parameter. Behalve dat de regio – voornamelijk Leiden - ook groeit in algehele bevolkingsomvang, is hier nog iets anders aan de hand. Meer en meer mensen voegen zich bij de beroepsbevolking. De vraag naar arbeid is groot, wat invloed heeft op de maatschappelijke norm: iedereen die kan werken, werkt. Eén van de factoren is dat mensen – met name mannen - steeds vaker door blijven werken nadat ze de pensioenleeftijd hebben bereikt. Dit is extra opvallend omdat de pensioenleeftijd is verhoogd. Inmiddels werkt in Nederland 18% van de mensen tussen de 65 en 74 jaar, waarmee we tot de top in Europa behoren. Daarnaast is het nog steeds zo dat vrouwen minder, en vaker parttime, werken dan mannen, maar ook vrouwen werken vaker dan voorheen, zeker in de jongere leeftijdsgroepen. In de 071-regio was de bruto arbeidsparticipatie (het deel van de bevolking 15-75 jaar dat deel uitmaakt van de beroepsbevolking) in 2013 nog 78% voor mannen en 70% voor vrouwen, in 2023 was het 81% voor mannen en 74% voor vrouwen.

Stagemarkt mbo

Definitie	Combinatie van aantal actieve leerbedrijven en aantal plaatsingen op een stage of leerbaan		
Gewicht in thema	12%	Index ontwikkeling afgelopen jaar	+ 3

Het aantal gevolgde stages op het mbo heeft zich na een dip in de corona-periode weer weten te herstellen. Zeker gekeken naar het feit dat er minder mbo studenten zijn, is dat mooi. Het probleem in het mbo lijken niet de stages of het halen van een diploma te zijn, de tekorten op afgestudeerde vakmensen heeft voornamelijk te maken met een lagere instroom als gevolg van de dalende geboortecijfers.

Vestigingsklimaat

	Weging	2016	2021	2022	2023
Toegankelijkheid woningmarkt	23%	100	64	79	77
Veiligheid en overlast	17%	100	101	96	97
Retail	17%	100	102	116	141
Filedruk	18%	100	113	106	100
Wijkeconomie	13%	100	116	121	126
Energietransitie ³	11%	100	117	117	119
Vestigingsklimaat		100	98	103	106

De mand 'vestigingsklimaat' is al geruime tijd de meest tobberige van de vijf manden in de index. Dat is op zich lastig. 'Vestigingsklimaat' is de harde, aloude kern van het economisch beleid in tal van gemeenten: 'zorg maar voor goede randvoorwaarden, dan doen de ondernemers de rest'. Factoren als kenniseconomie, onderwijs en talent en zeker energietransitie, zijn nieuwkomers in het beleid.

Nu suggereert de index dat het met nieuwe domeinen van beleid heel behoorlijk gaat; maar dat juist de 'harde kern' - het randvoorwaardelijke vestigingsklimaat – niet goed loopt. Maar het ligt iets genuanceerder. De grote klap wordt uitgedeeld door de woningmarkt. Jonge, goed opgeleide mensen zijn – we herhalen het als een ware mantra - het schaarse kapitaal van de kenniseconomie. Zonder die jongeren en het kenniscluster dat ze aantrekt, zou 071 een matig presterende, onopvallende regio-economie zijn. Maar die mensen moeten ook ergens wonen, zich veilig voelen, op hun werk kunnen komen, en voldoende voorzieningen in de buurt hebben. De woningmarkt remt de economische groei.

Daar staan enkele stabiele parameters en een 'groeibriljant' tegenover. We laten de parameter retail nog buiten beschouwing; die schiet omhoog, maar daar willen we geen conclusies aan verbinden. Zoals hieronder aangegeven, kunnen daar incidentele kwesties achter zitten. Anders is dat met de wijkeconomie. De scheiding van wonen en werken is juist in een kenniseconomie achterhaald: kennis gedijt bij de gratie van menselijke ontmoeting en dat veronderstelt een hoge

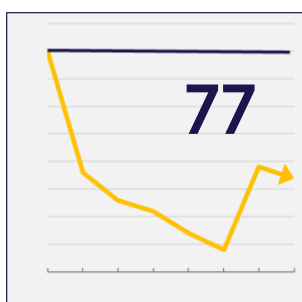
³ Cijfers lopen één jaar achter

verblijfskwaliteit in werkwijken en een flinke bedrijvigheid in woonwijken. Dat beeld blijkt zich goed te ontwikkelen. Er is een samenhang met de al vastgestelde groei van het aantal micro-ondernemingen. Die vergen maar zeer beperkt ruimte op terreinen en vestigen zich in groten getale in woongebieden. Dat is goed nieuws, zowel voor de levendigheid van de woongebieden als voor de veerkracht van de economie in z'n geheel.

Hierna volgt een analyse van de ontwikkeling per parameter. De grafieken zijn op schaal aangepast. De paarse lijn staat voor 100, de horizontale rasterlijnen geven intervallen van 5 punten aan. De horizontale as onderin geeft de jaargangen weer van 2016 tot en met 2023.

Toegankelijkheid woningmarkt

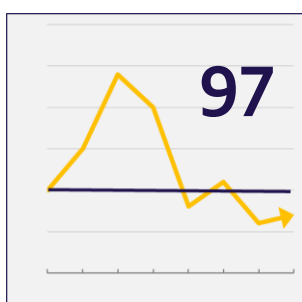
Definitie	Combinatie van gemiddelde verkoopprijs per m2 woningen en vierkante meterprijs particuliere verhuur (hoger cijfers = daling indexcijfer)		
Gewicht in thema	23%	Index ontwikkeling afgelopen jaar	- 2

Het zit niet mee met de woningmarkt in de regio. De dynamiek heeft zich sinds de coronaperiode wel hersteld, en met het bouwen van verschillende nieuwe appartemententorens zijn er relatief veel woningen bijgekomen, maar de prijzen blijven hoog. De gemiddelde verkoopprijs van een huis in 071 was dit jaar net iets onder de vijf ton en ook de huren blijven stijgen. Onderzoek van Housing Anywhere wees recentelijk uit dat in de top 5 duurste steden om te huren in Europa, maar liefst drie Nederlandse steden voorkomen: Amsterdam (#1), Rotterdam (#4) en Den Haag (#5). Utrecht staat op de zevende plaats. Leiden komt in deze telling niet voor (te klein), maar als we kijken naar de huurprijzen per m2 van de laatste twee kwartalen van 2023, haalt Leiden van de 30 grootste steden in Nederland de vierde plek, zelfs nog boven Utrecht.

Veiligheid en overlast

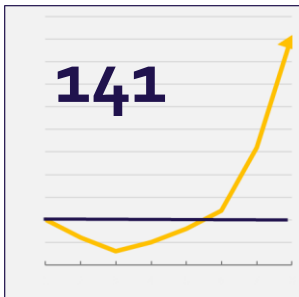
Definitie	Combinatie van aantal geregistreerde misdrijven en aantal meldingen overlast (hoger = daling indexcijfer)		
Gewicht in thema	17%	Index ontwikkeling afgelopen jaar	+ 1

De misdrijven en overlast cijfers zijn de laatste jaren stabiel. In de coronajaren waren er meer meldingen van overlast, dat is inmiddels weer aan het afnemen, maar nog niet helemaal terug op het niveau van 2019. De aantekening hierbij is dat ook de politie kampt met capaciteitsproblemen. De nieuwe korpschef meldt al dat de politie prioriteit gaat geven aan zware criminaliteit en ondermijning boven een eenvoudige winkeldiefstal. Daarbij wordt vooral ingezet op preventie en een betere samenwerking met de omgeving, waaronder ondernemers.

Retail

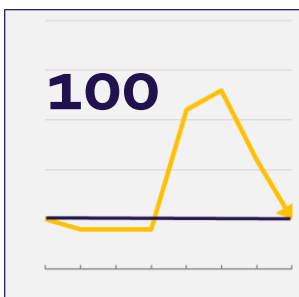
Definitie	Combinatie van aantal verkooppunten detailhandel, percentage leegstaande verkooppunten (hoger = daling index), aantal vierkante meters winkelleegstand (hoger = daling index)		
Gewicht in thema	17%	Index ontwikkeling afgelopen jaar	+ 25

Ondanks dat deze parameter een combinatie is van meerdere variabelen (zowel verkooppunten als leegstand), blijft het een grillige parameter. Leegstand van één of een aantal grote panden heeft veel invloed. Sinds vorige jaar is de leegstand van detailhandel afgenomen. Dat betekent niet per se dat er meer winkels bij zijn gekomen, eerder dat de bestemmingsplannen worden gewijzigd. Het winkelgebied krimpt in en maakt plaats voor horeca en bewoning.

Filedruk

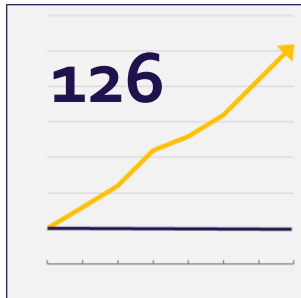
Definitie	Aantal passerende voertuigen op aantal telpunten (hoger = daling indexcijfer)		
Gewicht in thema	18%	Index ontwikkeling afgelopen jaar	- 6

De filedruk meten we met cijfers over het aantal passerende auto's op belangrijke toegangswegen in de 071-regio. Ook hier zie je dat de trend van de coronaperiode (meer thuiswerken, en dus minder auto's op de weg) wel weer voorbij is. Dat is ook in lijn met het landelijk beeld; volgens de ANWB zijn er nu meer files dan in 2019, en blijft Zuid-Holland de provincie met de meeste verkeersdrukke.

Wijkeconomie

Definitie	Aantal werkzame personen bij bedrijven < 100 werknemers, buiten de bedrijventerreinen en binnenstad Leiden		
Gewicht in thema	13%	Index ontwikkeling afgelopen jaar	+ 5

Zoals ook te lezen in het mandje 'ondernemerschap en starters' neemt het aantal arbeidsplaatsen in de wijken (buiten de bedrijventerreinen en het centrum van Leiden) lichtelijk toe. In het kader van de '15-minutenstad' is dit goed nieuws. Vitale, robuuste wijken moeten een vorm van bedrijvigheid hebben. De kunst is om ook het 'juiste' soort bedrijvigheid te binden. Alleen maar vanuit-huis-werkende IT'ers of op elke straat een tandarts is niet voldoende. Er moet betaalbare bedrijfsruimte beschikbaar zijn voor kleine verzorgende economie: een fietsenmaker, een bakker, een kunstgalerie. In de annex gaan we hier verder op in.

Energietransitie

Definitie	Combinatie van % utiliteitsgebouwen met tenminste energielabel A, totale co2 uitstoot (hoger = daling indexcijfer) en percentage hernieuwbare energie		
Gewicht in thema	11%	Index ontwikkeling afgelopen jaar	+ 2

Net als veel andere parameters in deze mand, is de energietransitie moeilijk in één cijfer te vatten. We richten ons hier vooral op de bedrijven. De Leidse regio gaat mee in de energietransitie, maar dit is niet uniek. Overal wordt ingezet op minder uitstoot en meer hernieuwbare energie. 071 is landelijk gezien een middenmotor. De koplopers zijn de regio's met veel ruimte en sterke inzet op windenergie (Flevoland, Alblasserwaard, kustgemeenten). Daarmee is direct gezegd dat vergelijken lastig blijft, de omstandigheden bepalen hier deels de prestaties.

Regiomarketing

Het thema 'regiomarketing' bestaat uit vijf verschillende parameters, die betrekking hebben op zowel het binden van bezoekers als bewoners, bedrijven en kenniswerkers. We meten per parameter de groei of daling ten opzichte van het basisjaar 2016 en drukken dit in indexcijfers uit. De scores van de gewogen parameters tellen we bij elkaar op om te komen tot het algehele indexcijfer voor het thema.

	Weging	2016	2021	2022	2023
Nieuwe bewoners	24%	100	98	111	120
Internationals	22%	100	116	121	139
Hotelovernachtingen ⁴	23%	100	50	86	.
Bezoekers musea	18%	100	60	110	134
Banen in cultuur, toerisme & recreatie sector	13%	100	118	119	122
Regiomarketing		100	87	108	124

Bezien naar het gewicht in de index, is regiomarketing de kleinste mand. Het is ook een beetje de categorie 'overig'; maar de telling valt dit jaar wel interessant uit.

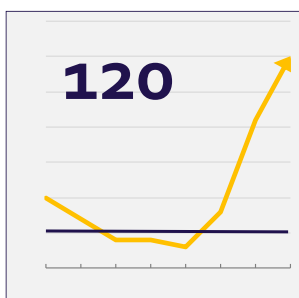
De mand gaat onder meer over de bezoekerseconomie. De enorme grilligheid die tijdens corona in de bezoekerseconomie sloop, is voorbij. Bezoekersaantallen overschrijden de pre-corona niveaus. Wellicht nog interessanter is de bevolkingsgroei. Die is robuust en blijft maar koopkracht aan de economie toevoegen. Er moet wel bij verteld worden dat die groei voor een groot deel voor rekening komt van de centrumstad Leiden, die in het kader van de verstedelijkingsopgave heel veel bouwt en op 1 januari 2024 voor het eerst de grens van 130.000 inwoners overschreed. En die groei is nog geflatteerd ook: Leiden zit in de top-5 van dure steden en kan de vraag naar woonruimte niet aan. De populariteit heeft weer alles met de kenniseconomie te maken: Leiden bevindt zich aan de ontvangende kant van de 'braindrain' uit het achterland. Dat geldt nog veel sterker voor de internationale component. De grote vraag is natuurlijk of dat zo blijft bij een anti-migratie agenda in de Haagse politiek. Als die agenda succes heeft, zouden we dat over drie of vier jaar ook in deze mand moeten merken.

⁴ Cijfers lopen één jaar achter

Hierna volgt een analyse van de ontwikkeling per parameter. De grafieken zijn op schaal aangepast. De paarse lijn staat voor 100, de horizontale rasterlijnen geven intervallen van 5 punten aan. De horizontale as onderin geeft de jaargangen weer van 2016 tot en met 2023.

Nieuwe bewoners

Definitie	Aantal verhuisde personen naar 071, inclusief immigratie		
Gewicht in thema	24%	Index ontwikkeling afgelopen jaar	+ 9

De Leidse regio groeit sinds een aantal jaar weer wat sterker. In vrijwel iedere gemeente binnen 071 is het inwoneraantal het afgelopen jaar gegroeid. In een land dat op meerdere plekken aan het krimpen is, is dat mooi. De veelbesproken 'wegtrekkende jongeren' van de randen van het land trekken hier naartoe. Van die verhuizingen moet de regio het hebben. Alleen in Katwijk is de 'natuurlijke aanwas' (geborenen minus overledenen) nog positief, en ook daar is dat maar voor een klein deel verantwoordelijk voor de bevolkingsgroei. De meeste nieuwe bewoners komen al lang niet meer uit de direct omgeving, maar andere kennissteden zoals Amsterdam en Den Haag, en uit het buitenland.

Internationals

Definitie	Aantal bewoners met een niet-Nederlandse nationaliteit		
Gewicht in thema	22%	Index ontwikkeling afgelopen jaar	+ 18

Ook het aandeel van bewoners met een niet-Nederlandse nationaliteit neemt nog steeds toe. Deels studenten, deels kenniswerkers en ook deels arbeidsmigranten. Als we het 'buitenland' als geheel zouden tellen als een gemeente, zou dat de gemeente zijn waar de regio de meeste inwoners mee uitwisselt. Zonder deze nieuwe bewoners gaan zelfs de snelst groeiende regio's krimpen. En als gevolg daarvan, het werd eerder al genoemd, ook de beroepsbevolking en gevolgtijdelijk de economie. Inzetten op het verwelkomen van niet-Nederlandse nieuwkomers en ze hier thuis laten voelen is van essentieel belang voor de welvaart in de regio.

Hotelovernachtingen

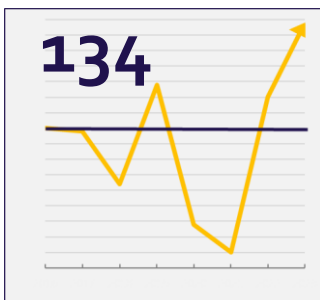
Definitie	Aantal geregistreerde overnachtingen bij logiesaccommodaties in Leiden		
Gewicht in thema	-	Index ontwikkeling afgelopen jaar	-

De laatst beschikbare cijfers van hotelovernachtingen zijn uit 2021, nog midden in de pandemie. In deze index wordt deze parameter daarom niet meegewogen. Op provinciaal niveau zijn wel cijfers beschikbaar. De trend in Zuid-Holland is dat het aantal hotelovernachtingen in 2022 alweer op het niveau van voor de coronacrisis zat en daarna alleen maar doorgegroeid is.

Bezoekers musea

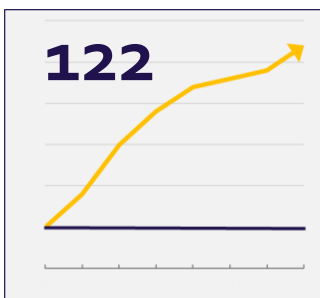
Definitie	Aantal bezoekers van Leidse musea		
Gewicht in thema	18%	Index ontwikkeling afgelopen jaar	+ 24

Het aantal bezoekers van de Leidse musea is het afgelopen jaar veel toegenomen. Er lijkt zeker sprake te zijn van een inhaaleffect, 2023 was het eerste jaar zonder contactbeperkingen. En ook landelijk worden recordaantallen bereikt. Anderzijds blijft een belangrijk deel van de musea financieel onder druk staan. De coronajaren hebben de reserves aangesproken en de algemene toename van bezoekersaantallen is ongelijk verdeeld. De komst van het nieuwe kabinet – met verhoging van het btw tarief- belooft meer gure jaren voor de culturele sector.

Banen in cultuur, toerisme en recreatie

Definitie	Aantal werknemers in cultuur, sport, recreatie en horeca		
Gewicht in thema	13%	Index ontwikkeling afgelopen jaar	+ 3

Hoewel nog steeds een klein deel van de economische structuur (banen in deze sector zijn ca. 4% van het totaal aantal banen), groeit het aantal banen in de cultuur, toerisme en recreatiesector wel. Deze groei zou groter kunnen zijn, maar wordt gedempt door het tekort aan menskracht. Eind 2023 rapporteerde het CBS dat landelijk ruim 85% van de horecaondernemers te maken heeft met personeelstekorten. In de cultuursector is dat minder, maar nog steeds meer dan de helft.

Bijlage: bronnen en definities

Alle cijfers hebben betrekking op de gehele 071 regio tenzij anders vermeld. Een toename van de parameter leidt tot een stijging van het indexcijfer, tenzij anders vermeld.

Parameter	Definitie	Bron
<i>Kenniseconomie</i>		
Banen clustereconomie	Aantal werkzame personen: <ul style="list-style-type: none"> • In life sciences & health cluster • In space cluster (incl. drones) • Bij kennisinstellingen • Bij overige bedrijven Bio Science Park 	Bedrijvenregister Zuid-Holland
Bedrijven clustereconomie	Idem als vorige, dan over aantal bedrijven. Exclusief lege bv's, inclusief zzp'ers.	Bedrijvenregister Zuid-Holland
Banen kennisintensieve bedrijvigheid	Aantal werkzame personen bij hoogopgeleide bedrijfstakken (high-tech industrie, ict, specialistische zakelijke dienstverlening)	Bedrijvenregister Zuid-Holland
R&D budgetten	Combinatie van: <ul style="list-style-type: none"> • Verworven onderzoeksbudget LUMC en Universiteit Leiden (tweede en derde geldstroom) • R&D privaat, op COROP niveau (Leiden en Bollenstreek) 	Jaarverslagen CBS
Studenten bèta en zorg	<ul style="list-style-type: none"> • WO-studenten Natuur, Gezondheidszorg, Life Sciences • Hbo-studenten Gezondheidszorg, Techniek • Mbo-studenten Laboratorium, Gezondheidstechniek, Techniek en procesindustrie, Verpleegkunde 	DUO
Academische reputatie	Gemiddelde score van Universiteit Leiden op volgende rankings: QS World Universities Leiden Ranking (aantal publicaties en top 10% publicaties) Times Higher Education World Ranking	QS Leiden Ranking Times Higher Education
<i>Ondernemerschap en starters</i>		
Werkgelegenheidsquote	Aantal banen per 100 leden beroepsbevolking	Bedrijvenregister Zuid-Holland en CBS
Aantal starters	Aantal startende ondernemingen	Bedrijvenregister Zuid-Holland
Aantal banen zzp en kleinbedrijf	Aantal werkzame personen bij bedrijven tot 10 werknemers	Bedrijvenregister Zuid-Holland

Aantal banen mkb	Aantal werkzame personen bij bedrijven van 10 tot 250 werknemers	Bedrijvenregister Zuid-Holland
Banendichtheid bedrijventerreinen	Aantal banen per hectare uitgegeven bedrijventerrein, exclusief Bio Science Park	Bedrijvenregister Zuid-Holland
Toegevoegde waarde	Toegevoegde waarde in basisprijzen	Urban Data Center Leiden
Onderwijs en talent		
Aantal studenten	Totaal aantal studenten bij Universiteit, Hogeschool, MBO Rijnland en LIS	DUO
Aantal internationale studenten	Aantal studenten met een niet-Nederlandse nationaliteit ingeschreven bij Universiteit Leiden en Hogeschool Leiden	UvN
Aantal hoogopgeleiden	Aantal hoogopgeleiden (diploma hbo en hoger) behorende bij de beroepsbevolking	CBS
Gediplomeerden mbo	Aantal studenten dat dit studiejaar een mbo diploma behaald heeft	DUO
Omvang beroepsbevolking	Aantal personen behorende bij de beroepsbevolking (werkt dan wel biedt zich actief aan voor werk)	CBS
Stagemarkt mbo	Combinatie van: <ul style="list-style-type: none"> • Aantal actieve leerbedrijven • Aantal plaatsingen op een stage of leerbaan 	S-BB
Vestigingsklimaat		
Toegankelijkheid woningmarkt	Combinatie van: <ul style="list-style-type: none"> • Gemiddelde verkoopprijs per m2 woningen (hoger = daling indexcijfer) • Vierkante meterprijs particuliere huur Leiden (hoger = daling indexcijfer) 	CBS Pararius
Veiligheid en overlast	Combinatie van: <ul style="list-style-type: none"> • Aantal geregistreerde misdrijven (2x), (hoger=daling indexcijfer) • Aantal meldingen overlast (1x), (hoger=daling indexcijfer) 	Politie
Retail	Combinatie van: <ul style="list-style-type: none"> • Aantal verkooppunten detailhandel • Percentage leegstaande verkooppunten (hoger = daling indexcijfer) • Aantal vierkante meters winkelleegstand (hoger = daling indexcijfer): percentueel en absoluut 	Locatus
Filedruk	Aantal passerende voertuigen op aantal telpunten (hoger = daling indexcijfer)	NDW

Wijkeconomie	Aantal werkzame personen bij bedrijven < 100 werknemers, buiten de bedrijventerreinen en niet in binnenstad Leiden	Bedrijvenregister Zuid-Holland
Energietransitie	Combinatie van: <ul style="list-style-type: none"> • % utiliteitsgebouwen met ten minste energielabel A • Totale CO₂ uitstoot (hoger = daling indexcijfer) • Percentage hernieuwbare energie 	Klimaatmonitor
Regiomarketing		
Nieuwe bewoners	Aantal verhuisde personen naar 071 incl. immigratie	CBS
Internationals	Aantal bewoners met een niet-Nederlandse nationaliteit	CBS
Hotelovernachtingen	Aantal geregistreerde overnachtingen bij logies accommodaties in Leiden	BSGR
Bezoekers musea	Aantal bezoekers van Leidse musea	Leidenincijfers
Banen in cultuur, toerisme en recreatie sector	Aantal werknemers in cultuur, sport, recreatie en horeca	Bedrijvenregister Zuid-Holland

Annex: regiokenmerken 071

De Index071 van vorig jaar leverde vier signaleringen op:

1. Een zorg over de gevolgen voor het Leidse kenniscomplex van de mogelijke beperking van de instroom van buitenlandse studenten en kenniswerkers
2. De vaststelling dat de Leidse regio volgens bepaalde parameters z'n voorsprong op andere kennisregio's aan het verliezen is en het vermoeden dat dit met de te kleine schaal van het Leidse ecosysteem te maken heeft
3. De conceptuele omslag van de scheiding van wonen en werken in de ruimtelijke inrichting naar 'de 15 minuten stad' en de sporen die daar al van te merken zijn in de woonwijken
4. En helaas de 'evergreen' van het tekort aan technisch en bèta-geschoold personeel.

Op verzoek van de stuurgroep zijn deze vier signaleringen in juni 2023 in een discussienotitie uitgewerkt. De stuurgroep heeft daar in waarderende zin een discussie aan gewijd, maar heeft het mogelijke vervolg laten rusten, mede met het oog op de lopende evaluatie van het samenwerkingsverband Economie071. Alleen in het geval van de internationalisering van het hoger onderwijs is er een vervolg geweest: op verzoek van de Universiteit Leiden is er een argumentatief verhaal gemaakt, dat Economie071 als onafhankelijk kennisproduct beschikbaar heeft gesteld voor het debat over dit onderwerp.

Als annex bij de index071 van dit jaar, leveren we een overzicht op waarin we de vier kenmerken als volgt behandelen.

1. '**Internationalisering**', een korte plaatsbepaling – wat is er dit jaar gebeurd, wat kunnen we verwachten, wat zijn mogelijke consequenties voor de regio en zijn er mogelijkheden om gezamenlijk op te trekken.
2. De schaalvraag wordt opgepakt met een **nauwkeuriger overzicht van leereffecten uit andere gebieden en uit recent onderzoek**. We hebben enig commentaar gehoord op de keuze van Brainport Eindhoven als 'good practice'; toch: Brainport is naar inwonertal en aantal gemeenten drie keer zo groot als Economie071 en heeft toch een werkbare balans tussen lokaal en regionaal gevonden. We zullen naast Brainport meer 'good practices' aanboren waaronder drie regioverbanden die in de evaluatie van Economie071 aan de orde zijn gekomen: Achterhoekboard, Twente Board en Economic Board Arnhem-Nijmegen.
3. Een beschrijving van de '**paradigmawisseling**' die zich in de stedenbouwkundige theorie in hoog tempo aan het voltrekken is, **van functiescheiding naar 15 minutenstad**. En een eerste check op de mate waarin de regio zich al rekenschap geeft van deze wisseling.
4. Een **kort overzichtsdokument** over opties die in het beroepsonderwijs (vmbo-mbo-hbo) leven als het gaat om **werving en binding van techniekstudenten**.

1. Internationalisering

Samenvatting kenmerk

De permanente entree van jong talent is de 'zuurstof' voor een kenniseconomie als die van 071. Met de expansieve groei van de kennisclusters (Bio Science Park, Drone Valley) zijn de mensen bijna niet meer aan te slepen. En steeds vaker komen de mensen van buiten de regio. De regio Eindhoven (Brainport) heeft daar al langer mee te maken en werft expliciet kenniswerkers in India en andere delen van Azië. Ook 071 kan hierop inspelen door werk te maken van een verwelkomende strategie voor kenniswerkers en internationals. Het gaat om het totaalplaatje dat je als regio kan bieden: banen, kennisklimaat, verwelcoming, meertaligheid, verbindingen met andere kennisclusters, dynamisch woonklimaat, sport/leisure, ruimte voor experiment, start-up klimaat.

Plaatsbepaling

Zoals eerder vermeld is er na de discussienotitie van juni 2023 met de Universiteit Leiden verder gewerkt aan het punt van internationalisering. Dit gebeurde naar aanleiding van het wetsvoorstel 'Internationalisering in balans'. In dit voorstel zijn een aantal maatregelen voorgesteld om de instroom van internationale studenten in het hoger onderwijs te beperken. De Universiteit Leiden maakte zich net als vele andere universiteiten zorgen om deze maatregelen, die niet alleen hen, maar de gehele regionale economie raken. Op basis van het ministerieel discussiepaper heeft de stuurgroep van Economie071 in september 2023 een openbare reactie ingediend met de visie van de regio op het voorstel.

Op het wetsvoorstel zijn tijdens de internetconsultatie 210 openbare reacties gekomen, waaronder vanuit de Universiteiten van Nederland (UNL) en een eigenstandige reactie van vrijwel alle universiteiten en hogescholen. De toon van de onderwijsinstellingen was kritisch. Ze zien de wet als aantasting van hun autonomie en vrezen voor aantasting van de reputatie van Nederland als kennisland. In een kamerbrief⁵ van december 2023 laat minister Dijkgraaf weten dat er gezien de "potentieel ingrijpende aard van de maatregelen" besloten wordt om de nieuwe versie van het wetsvoorstel eerst aan de Onderwijsraad voor te leggen. Daarnaast heeft hij de Vereniging Hogescholen en UNL verzocht om zelf te komen met een voorstel voor 'zelfregie' door de onderwijsinstellingen in het kader van deze wet.

In februari 2024 verscheen het advies van de Onderwijsraad. Zij staan positief tegenover de nieuwe numerus fixus maatregelen, maar wijzen op meerdere bezwaren wat betreft de maatregelen met betrekking tot het beperken van de Engelstaligheid. In een brief⁶ aan de minister schrijven ze:

"Het wetsvoorstel brengt de impact en neveneffecten van de maatregelen voor de opleidingstaal onvoldoende in kaart. Bovendien botst de voorgestelde toets bestaand anderstalig onderwijsaanbod (voorwaarden om een opleiding in het Engels aan te bieden, red.) met de principes van proportionaliteit en rechtszekerheid. De raad zet vraagtekens bij de uitvoerbaarheid van de maatregelen in het conceptwetsvoorstel, in het bijzonder bij de uitvoerbaarheid van de genoemde toets."

Daarnaast wijzen ze op het belang van het kijken naar de huidige bekostigingssystematiek van de universiteiten en hogescholen en het belang van taalvaardigheid in andere talen dan het Nederlands. Samenvattend geven ze het advies "het wetsvoorstel nader te doordenken en op

⁵ Rijksoverheid (2023). Kamerbrief over voortgang wetsvoorstel internationalisering hoger onderwijs

⁶ Onderwijsraad (2024). Advies wetsvoorstel Wet internationalisering in balans.

onderdelen verder uit te werken". Veel heeft dat overigens niet mogen baten. Er zijn een aantal kleine aanpassingen gedaan in het wetsvoorstel, maar de strekking en een groot deel van de maatregelen blijft hetzelfde.

Ook verschillende andere partijen hebben hun ideeën over het wetsvoorstel Internationalisering in Balans openbaar gemaakt. In maart 2024 kwam de Staatscommissie Demografische Ontwikkelingen 2050 met de conclusie dat 'gematigde groei' van de Nederlandse bevolking tot 19 à 20 miljoen inwoners in 2050 het beste voor de algehele welvaart is. Op basis van de natuurlijke demografische ontwikkeling (geboorte- en sterftecijfers) krimpt de Nederlandse bevolking. Om de bevolking toch te laten groeien is immigratie noodzakelijk. Het rapport is niet eenduidig positief over (studie)migratie, ze pleitten voor het beheersen van de instroom van internationale studenten in het hoger onderwijs. Maar de commissie erkent wel dat er gewerkt moet worden aan het vergroten van de blijfkans van internationale studenten.

De staatscommissie raakt natuurlijk een veel breder punt van overweging, namelijk de vraag in hoeverre migratie een antwoord is voor vergrijzing, voorziene bevolkingskrimp en toenemende tekorten op de arbeidsmarkten. Die vraag lijkt in de landelijke politiek anders beantwoord te worden dan door de actoren die afhankelijk zijn van buitenlands talent (kennisregio's, hoger onderwijsinstellingen, innovatieve bedrijven). Bovenal is er veel frustratie over de grilligheid en onbetrouwbaarheid van de landelijke politiek. In een nachtelijk Kamerdebat eind oktober werd met miljarden geschoven en is de expatregeling met één penningstreek geschrapt tot ongenoegen van velen waaronder kennisbedrijven (ASML voorop) en regio's (Limburg, notabene de regio met een zeer trouwe PVV achterban). Een andere ergernis is dat het Nationaal Groeifonds, gericht op investeringen in innovatie en economische veerkracht, steeds meer wordt uitgekleeft en zelfs geheel op de schop dreigt te worden genomen.

De signalen vanuit bedrijfsleven en de regio's krijgen intussen wel enig gehoor. Het demissionaire kabinet is wakker geschud en heeft de miljardenoperatie 'Beethoven' ingezet om ASML voor het land te behouden. En vanuit uitgerekend minister Dijkgraaf 's eigen partij, D66, kwam er een oproep – vooral aan het nieuw op te richten kabinet – om uit te kijken met het afschaffen van Engelstalige opleidingen. Kamerlid Jan Paternotte wees erop dat verschillende onderwijsinstellingen niet kunnen voortbestaan als ze niet meer in het Engels mogen onderwijzen. Een beter idee vindt hij om het bij alle hoger onderwijs instellingen mogelijk te maken om Nederlands te leren en buitenlandse studenten te verplichten een aantal uur te werken als ze een studiebeurs ontvangen. Hij verwijst daarnaast op wat er in Denemarken gebeurd is. Nadat er daar maatregelen waren genomen om internationale studenten instroom te beperken, raakten ze zoveel studenten en wetenschappers kwijt, dat ze er nu weer van terugkomen.

Begin april 2024 kwamen de universiteiten gezamenlijk met hun voorstel voor zelfregie om meer balans in de internationalisering te brengen. Het belangrijkste punt van dit plan is om in plaats van de Engelstalige opleidingen af te schaffen, Nederlandstalige versies van opleidingen toe te voegen waar die nu nog niet zijn. Daarnaast willen ze dat het mogelijk wordt om een numerus fixus in te voeren op een Engelstalig traject van een opleiding, maar niet op de Nederlandse.

Wat valt er verder te verwachten? Op dit moment ligt de wet voor bij de Raad van State voor advies over de uitvoerbaarheid. Als die akkoord is, komt het wetsvoorstel in de Tweede Kamer en vervolgens in de Eerste Kamer. Gezien het huidige politieke klimaat en de samenstelling van de Tweede Kamer, is het goed voorstelbaar dat de wet er – eventueel met een aantal amendementen – komt.

Daarnaast is in het hoofdlijnenakkoord van de nieuwe regering de maatregel opgenomen om het collegegeld voor niet EU-studenten te verhogen.

Met name voor de universiteiten betekent dit een ingrijpende verandering. Maar zoals eerder betoogt heeft dit ook consequenties voor de gehele 071-regio. Het zodanig beperken van jonge aanwas (voornamelijk uit de groep met de hoogste 'stay-rate') zorgt voor nog meer krapte op de arbeidsmarkt en verlies van dynamiek.

2. De 'schaalvraag'

Samenvatting kenmerk

We zien in de Index dat de grote stedelijke regio's (Amsterdam, Utrecht) een voorsprong beginnen te nemen op middelgrote regio's als 071. En Eindhoven/Brainport en Rotterdam maken een enorme inhaalslag. De analyse is dat zij door pure schaalgrootte meer investeringen, talent en bedrijvigheid weten aan te trekken. Voor 071 is de boodschap dat het niet alleen gaat om profilering van de eigen regio 'as such'. Maar dat het steeds belangrijker wordt om samen te werken met de andere kennissteden en -regio's om dynamiek te behouden. Deels wordt dat natuurlijk al gedaan (Medical Delta met Delft en Rotterdam, 'space' met Delft en Noordwijk, LERU verband waar de Universiteit in zit), maar dan vooral op institutioneel niveau. Moet je het een niveau hoger tillen en ook als regio expliciet de samenwerking zoeken met andere 'triple helix organisaties' en andere kennisclusters?

De schaalvraag is sterk verbonden aan de vraag hoe je als regio wilt opereren. Gaat het vooral om entameren van projecten op gedeelde thema's? Om bestuurlijke afstemming? Of moet het ook gaan om lobby naar landelijke overheid en andere bovenregionale instanties?

De vraag naar het meest passende bestuurlijke kader is binnen 071 vaker aan de orde geweest. Zo was er de vraag of Economie071 moet toewerken naar de vorming van een Economic Board, naar onder meer Amsterdams voorbeeld. Naar aanleiding van die vraag heeft Blauwberg in februari 2020 een memo opgesteld met vergelijking van Economie071 met een aantal andere triple helix verbanden: de Economic Board Zwolle, de Economic Development Board Alphen aan den Rijn, de Economic Board Duin- en Bollenstreek, Keyport 2020 (omgeving Roermond) en de Twente Board. De timing van die exercitie bleek buitengewoon ongelukkig. Een maand later was alle aandacht gericht op de pandemie en crisiseffecten. De vraag naar vergelijking is vervolgens blijven liggen.

In de evaluatie van Economie071 kwam de vraag weer terug, deze keer met verwijzing naar 8RHK Ambassadeurs (Achterhoek Board), Twente Board en The Economic Board Arnhem-Nijmegen. In het stuk hieronder worden een aantal leereffecten weergegeven en een analyse over wat schaal hiermee te maken heeft. Een verdere vergelijking is terug te vinden in de benchmark.

Plaatsbepaling

Eerder gaven we inzicht in een aantal succesfactoren van Brainport Eindhoven en wat de 071-regio hiervan kan leren. We noemden: de naam (geen compromis in sector of locatie), de urgentie (behoud van de regio als relevant gebied), de stuwkracht (een 'elite' van bedrijven die zich inzetten voor de regio), concentratie (werken vanuit vier duidelijke waarden), de uitvoeringskracht (goed uitgerust in staf en werkbudget) en het ambitieniveau (altijd met nieuwe plannen blijven komen).

Brainport is echter niet de enige andere triple-helix organisatie in het land. In de evaluatie van Economie071 komen **8RHK Ambassadeurs (Achterhoek Board)**, **Twente Board** en **The Economic Board Arnhem-Nijmegen** naar voren. Wat zijn de 'good practices' van deze plekken? Hieronder een aantal punten van wat een bepaalde plekken bijzonder maakt.

- De 8RHK (Achterhoek) Ambassadeurs is een unieke versie van de klassieke triple-helix omdat naast de drie O's (overheid, onderwijs, ondernemers) ook maatschappelijke partners zoals woningbouwcorporaties en zorginstellingen zitting hebben in het bestuur (Achterhoek Board). Daarnaast wordt er ook een gedeputeerde van de provincie in het bestuur en is er een speciale rol weggelegd voor de 'Achterhoek raad', bestaande uit een afvaardiging van raadsleden van alle acht deelnemende gemeenten. Naast deze brede opzet, zijn er nog vier kenmerken van dit samenwerkingsverband te noemen die ter inspiratie kunnen dienen. Ten eerste, de thematafels. 8RHK maakt gebruik van zes thematafels waarvandaan alle projecten geïnitieerd worden. Aan de thematafels nemen leden van alle partners deel. Het is ook mogelijk om een subsidieaanvraag bij zo'n thematafel te doen, mits je project iets bijdraagt aan de regionale doelstellingen en onderschreven wordt door meerdere "O's". Ten tweede – weer – de naam. Alle bestuursleden en deelnemers van thematafels worden "achterhoek ambassadeurs" genoemd. Er wordt gewerkt vanuit het principe dat iedereen dezelfde kant op wil, niet iedereen hoeft overal apart met naam en toenaam genoemd te worden. Ten derde, hoe breed de samenwerking ook al is, er wordt verder naar buiten gekeken. Er wordt erkend dat de Achterhoek een sterke eigen regio identiteit heeft, maar dat ze niet zonder de rest van de wereld kunnen. Als resultaat van deze insteek wordt bijvoorbeeld samengewerkt met de Westfälische Hochschule in Bocholt, Duitsland. Ten vierde, als regio met een verder niet zeer gespecialiseerde economische specialisatie presenteren ze zich als "experimenteer ruimte". In hun 'Achterhoek visie 2030' schrijven ze: *"de Achterhoek [biedt] letterlijk en figuurlijk de ruimte om te experimenteren; wij nodigen Europa, het Rijk, de provincie en andere partijen uit om daarvan gebruik te maken."*
- De Twente Board is een triple-helix samenwerking tussen 14 gemeenten. Het bestuur bestaat uit 11 leden: drie per sector, een adviseur vanuit de provincie en een onafhankelijke voorzitter. De vertegenwoordiging van gemeenten wisselt af, maar de gemeente Enschede heeft altijd zitting. Bijzonder aan deze samenwerking is de aanwezigheid van de Young Twente Board, een bestuur van tien young professionals die gevraagd en ongevraagd meedenken met het algemene bestuur. Zij introduceerden ook het andere interessante aspect van deze triple helix, namelijk het inzetten op welzijnsbloei in plaats van economische groei. Onder de noemer "Bruto Twents Geluk" zet het Twente Board nu voornamelijk in op het gebruiken van hun voormalig einddoel 'groene technologische topregio' als middel om brede welvaart van de regio te stimuleren.
- The Economic Board Arnhem-Nijmegen heeft uit dit lijstje de meeste overeenkomsten met Economie071 qua werkwijze. De economische focus van dit gebied ligt ook op een soortgelijke sector. Als "Lifeport" richten ze zich op "energy, health en hightech met food als crossover". De omvang van deze regio is echter zowel in oppervlakte als bevolking bijna twee keer zo groot als Economie071. Naast Arnhem en Nijmegen maken de gemeenten Wageningen, Ede en Duiven namelijk ook deel uit van dit verband. Ze beschikken daarmee ook over een groot projectbureau met momenteel 18 medewerkers.

De vraag is daarbij wat er van deze voorbeelden geleerd kan worden met de betrekking tot schaal. De relatief grote omvang van de regio's is een overeenkomst. De pure omvang maakt dat ze

eenvoudiger aanspraak weten te maken op een RegioDeal, het instrument om landelijke investeringen naar een regio toe te halen. De Achterhoek en Twente krijgen ieder 25 miljoen, en Arnhem-Nijmegen 15 miljoen om over een periode van vier jaar de grote uitdagingen van de regio aan te pakken. Natuurlijk moeten de regio's zelf wel co-financieren. Overigens zijn regiodeals niet alleen weggelegd voor landelijke gebieden. Ook Delft, Brainport en de Metropoolregio Amsterdam (van Zaanstad tot Lelystad) hebben er één afgesloten.

Gezamenlijk onderzoek van vooraanstaande Vlaamse universiteiten⁷ naar bestuurlijke vernieuwing haalt ook het punt van schaal aan. De onderzoekers stellen dat bestuurlijke gebieden met een grotere schaal meer vertrouwen wekken dat bepaalde keuzes ertoe doen. Daarnaast hebben grotere gebieden meer capaciteit om op een goede manier invulling te geven aan het beleid. In kleinere gebieden zijn werkzaamheden vaker afhankelijk van één persoon, moet er veel gebruik gemaakt worden van outsourcing, en is er te veel afhankelijkheid van een beperkt aantal externe partners. Een belangrijk punt is dat schaal op zich niet voldoende is om economisch succesvol te zijn, maar dat het wel een belangrijke basisvoorwaarde is.

3. De 15-minutenstad

Samenvatting kenmerk

De index laat zien dat de scheiding tussen wonen en werken steeds poreuzer wordt. Het aantal banen op de bedrijventerreinen neemt langzaam af, terwijl het aantal banen en bedrijven in de wijken alleen maar toeneemt. Een verklaring is de opkomst van de zzp'ers en 'microbedrijven' (vofjes, maatschappen), die vaak vanaf een huisadres of kleinschalige locatie in de wijk opereren. Je kan die beweging als regio actief stimuleren door meer ruimte te bieden voor ondernemerschap in de wijken, en ook het voorzieningenniveau daarop mee te laten groeien. Al die ondernemers drukken hun eigen stempel op hun omgeving; ze gaan vragen om werkruimtes, lunchcafés, meeting rooms, groene corridors maar ook vraag naar mobiliteit, connectivity en bezorgfuncties.

Plaatsbepaling

De regionale woningbouwopgave in de regio Holland Rijnland is vastgesteld op circa 30.500 nieuwe woningen tot 2030. Hiervan moeten er ongeveer 15.000 in de 071-regio komen. Een groot deel van de woningen die nu gebouwd en gepland worden zijn appartementen. Laten we uitgaan van de volgende gegevens:

- Gezien de huidige druk op de arbeidsmarkt en de ontwikkeling van de bevolking zullen voornamelijk (jonge) werkenden zich hier vestigen.
- De gemiddelde huishoudensgrootte in de regio is in de leeftijdsgroep 25-35 circa 1,7 (in Leiden 1,5).
- Met 15.000 extra woningen betekent dat dat de regio zal groeien met ruim 25.000 nieuwe inwoners.
- Niet al deze mensen die in de nieuwe 'verstedelijkingscomplexen' gaan wonen, zullen ook in Leiden gaan werken. Kenniswerkers zwermen over de hele Randstad uit. Maar omgekeerd

⁷ Steunpunt Bestuurlijke Vernieuwing (2023). Visie op de toekomst van het lokaal & binnenlands bestuur in Vlaanderen.

zullen er ook bewoners van soortgelijke complexen uit andere steden wel hier komen werken. Per saldo maakt het niet zoveel uit.

- Een deel van de 25.000 nieuwkomers zal voorzien in een vervangingsvraag: de vacatures vervullen die gepensioneerden achterlaten. Maar een groot deel zorgt ook voor groei in het aantal banen.
- Dat zijn 'directe' banen, met 'directe' inkomens. Daarvandaan komt er een behoorlijke vraag naar 'indirecte' of verzorgende bedrijvigheid: onderwijs, zorg, winkels, dienstverlening, kappers, kringloopwinkels. Er zijn geen normgetallen voor maar het zou in de duizenden banen kunnen lopen. Een groot deel daarvan hoort eigenlijk direct in de nieuwe verstedelijkingscomplexen een plaats te krijgen (wijkfunctie).
- Door de opmars van zzp'ers en micro-ondernemers kunnen we verwachten dat 10-20% van de nieuwe banen vanuit zelfstandigheid gestalte krijgt. Ook dat genereert een vraag naar werkplekken in de directe omgeving: werkcafés, ontmoetingsruimtes.
- Naar schatting tweederde van de werkplekken die in de wijken moeten komen vallen in het stadsverzorgende segment. Dat segment kan huurprijzen opbrengen van omstreeks 70 euro per vierkante meter per jaar.

De stedenbouwkundige visie dat je gezien deze punten, niet alleen huizen moet bouwen, maar wijken – complete leefmilieus met een maximum aan menselijke ontmoetingsplekken: de 15-minutenstad – dringt langzaam door. In één van de nieuwste complexen in Leiden, de Ananas – goed voor ongeveer 375 woningen – is in de 'plinten' ruimte gelaten voor bedrijvigheid. De Ananas staat in de buurt Cronestein (ook wel Lammenschansdriehoek genoemd), waar de bevolking in de afgelopen 10 jaar is gegroeid van circa 1.500 naar 4.500 mensen, waarvan 2.000 er de laatste 5 jaar bij zijn gekomen. Genoeg vraag naar werkplekken, maar als je het aan de ontwikkelaars overlaat, blijken er net aan een supermarkt, wat zorgposten, een snackbar en één restaurant te komen. De grote horecaruimte en kantoorpanden, vanaf 130 euro per vierkante meter per jaar, staan leeg. Geen werkcafés, persoonlijke dienstverlening, kleine detailhandel, vintagewinkel. Zo bouw je geen inclusieve wijk. Hoe kun je dat als regio toch forceren?

De meeste gemeenten in de regio hebben inmiddels iets van de visie van de 15-minutenstad in hun omgevingsvisies opgenomen.

De gemeente Leiden bracht onlangs de Ontwikkelagenda 'Ruimte voor Werk' uit. Deze agenda is een goed begin. De agenda noemt drie uitgangspunten:

- Mengen en verdichten
- Spreiden en schuiven
- Haalbaar en betaalbaar.

Voor de 15-minutenstad is met name het eerste onderwerp – mengen en verdichten – relevant: 'het verdichten van de stad en slimme functiemenging in woonwijken en werklocaties'.

Sleuteluitspraken (citaten uit de agenda):

- *"We gebruiken de verdichting van de stad om extra ruimte te creëren voor bedrijvigheid in nieuwe en bestaande gebieden. Samen creëren we gemengde en bruisende Leidse wijken waar voorzieningen in de buurt zijn en uitwisseling van kennis, diensten en goederen op lokaal niveau"*

plaatsvindt. Niet alleen door het toevoegen van extra functies aan bestaande werklocaties, juist ook door het creëren van ruimte voor werk en voorzieningen in monofunctionele woonwijken"

- *"We onderzoeken manieren om steviger te kunnen sturen op ruimte voor werk. Zo creëren we een gereedschapskist met spelregels en kaders voor ontwikkelaars, beleggers en andere betrokkenen"*
- *"De gemeente richt een fonds op voor betaalbare werk- en ambachtsruimte. Met het geld uit het fonds kunnen panden worden aangekocht door de gemeente of kunnen stichtingen die voor betaalbare werkruimte zorgen, een eenmalige publieke investering ontvangen om de exploitatie sluitend te maken. Hierdoor kunnen blijvend lage huren voor gebruikers mogelijk gemaakt worden."*

De gemeente Katwijk benoemt functiemenging in de Omgevingsvisie met name om sociale cohesie te bevorderen: *"Het is essentieel dat iedere kern een gevarieerd (en betaalbaar) woningaanbod, goede sociaal-maatschappelijke voorzieningen, speelplekken en voldoende winkels heeft. Kortom: de eerste levensbehoeften op loop- en fietsafstand."* Daarnaast wordt het ook genoemd als middel om de lokale werkgelegenheid te stimuleren: *"Werkgelegenheid is een belangrijke drager voor Katwijkse kernen. Dit pleit voor functiemenging en lokaal werkgeverschap, passend bij het dorpse karakter van Katwijk. (...) In de programmering van woningbouw worden daarom ook onderscheidende (top)woonmilieus opgenomen. Op buurtniveau zijn alle functies aanwezig (denk aan scholen, winkels en zorg), maar als een bepaalde functie er niet is, kun je terecht in een naastgelegen buurt of kern: de kernen zijn onderling met elkaar verbonden door aantrekkelijke wandel- en fietsroutes."* Concrete acties zijn daar nog niet aan verbonden.

In de omgevingsvisie van Zoeterwoude staat: *"Op de bedrijventerreinen én verspreid door de gemeente blijft er ook ruimte voor kleinschalige bedrijvigheid en een mix van wonen en werken"*

Leiderdorp noemt als kans voor het thema economie en bedrijvigheid: *"Ook in de wijken zijn kleinschalige voorzieningen denkbaar. Meer functiemenging draagt bij aan levendige wijken en zorgt ervoor dat dergelijke functies op loop- of fietsafstand komen te liggen."* In hetzelfde hoofdstuk wordt als ambitie benoemd om *"de bestaande bedrijventerreinen [te] transformeren. Dit biedt met name in de Baanderij ook de mogelijkheid om een meer gemixt karakter te krijgen waarbij wonen en (lichte) bedrijvigheid samen gaan."*

In de omgevingsvisie van de gemeente Oegstgeest wordt niet ingezet op functiemenging, maar eerder op het versterken en uitbreiden van de ontmoetingsplekken die er al zijn (Kempenaerstraat, Lange Voort, Boerhaaveplein).

De omgevingsvisie van Voorschoten wordt dit jaar vastgesteld.

4. Techniektkort

Samenvatting kenmerk

De aanwas van technisch en lab gespecialiseerd talent op mbo 3 en 4 niveau valt stil. Terwijl de vraag naar dit soort functies alleen maar toeneemt, nemen de studentenaantallen juist af. De opleidingen zijn er, de samenwerking tussen bedrijven en onderwijsinstellingen werkt naar verluidt goed en de baan zekerheid bij de start van de opleiding is bijna verzekerd. De vraag is of je als regio nog aan

andere knoppen kan draaien om de instroom te verhogen. Een regionale premie op bepaalde studies? Een prominentere plek voor de bedrijfskant in de onderwijsmarketing? Gastlessen en bedrijfsbezoeken op middelbare scholen, als de keuze voor techniek en life sciences nog moet worden gemaakt?

Plaatsbepaling

Een voorbeeld uit de regio waar velen bekend mee zijn is Technolab Leiden. Technolab is een organisatie die in samenwerking met basis- en voortgezet onderwijsinstellingen en bedrijven activerend technisch onderwijs verzorgt. Op deze manier komen kinderen vroeg in aanraking met techniek en technologie en worden hun interesse en talenten aangewakkerd. Technolab Leiden biedt de programma's Groen Doen (over duurzaamheid), Toekomsttaal (programmeren en digitale vaardigheden) en Techniekwijs (technische apparatuur en wetenschap) aan. Of dit succesvol is voor de instroom in technisch onderwijs is lastig te meten. De Leidse regio bevindt zich precies op het landelijk gemiddelde qua techniekkeuze op het vmbo. Landelijk wordt bevindt 18% van de leerlingen in de bovenbouw van het vmbo zich in een technisch profiel. Opvallend is vooral het verschil in vrouwen in de techniek. Van de mannelijke leerlingen volgt landelijk namelijk 28% een technisch profiel, van de vrouwelijke slechts 6%. Katwijk wijkt als enige gemeente in de regio af van het landelijk beeld. Daar kiest maar liefst 34% voor een technisch profiel (58% van de mannen en 11% van de vrouwen).

Het lijkt erop dat technische affiniteit deels te maken heeft met de identiteit van de regio. De plekken in het land waar in het vmbo relatief het meest voor een technisch profiel gekozen wordt (als er ook voldoende andere profielen zijn) zijn vooral te vinden in meer landelijke gebieden die bekend staan om hun industrie. Bijvoorbeeld Oosterwolde (FR; 66%), Harlingen (FR; 46%), Gorinchem (ZH; 46%), Gemert (NB; 44%). Van de grotere steden presteert Utrecht het beste met 29%. Wat daar overigens opmerkelijk aan is, is dat dit zowel voor mannen als vrouwen geldt. Daarmee is Utrecht de plek waar relatief de meeste meisjes techniek kiezen. Ook grotere plaatsen als Helmond (20% van de meisjes in het vmbo volgt een technisch profiel) en Eindhoven (14%) scoren relatief goed. Dat zijn steden die ook bekend staan om hun technische werkgelegenheid. Hoe het Utrecht lukt om relatief veel meisjes voor de techniek te laten, zeker in vergelijking met andere "gamma-steden" zoals Nijmegen (5%), Amsterdam (5%) en Leiden (6%), is het onderzoeken waard.

Met veel leerlingen met een technisch vmbo diploma is er echter nog niet in de arbeidsbehoefte voorzien. Ze moeten ook nog doorstromen naar een technische mbo opleiding. Met de Leidse Instrumentenmakerschool heeft de regio aantrekkelijke opleidingen voor studenten uit de hele regio. In totaal studeert in Leiden circa 26% van de mbo-studenten iets technisch. Ook dat ligt op het landelijk gemiddelde. Maar met de achterblijvende instroom op het technisch vmbo daalt dat aandeel. In 2019 ging het nog om 28%. De plek in het land met relatief de meeste technische studenten (als andere opties mogelijk zijn) is Zaandam (38%) met het Regio College. Daarna volgen Den Bosch (Koning Willem I College) en Dordrecht/Gorinchem (ROC Da Vinci College) met beide 37%. Ook in het mbo valt het aantal vrouwen in de techniek overigens erg tegen. Met een schamele 11% hebben Eindhoven (Sint Lucas en Summa College) en Zwolle (CIBAP, Deltion College) het hoogste percentage vrouwelijke techniekstudenten. In de gehele Leidse regio blijven we op 6% hangen, de LIS heeft ongeveer 9% vrouwelijke studenten.

Er valt dus nog zeker winst te behalen in de toestroom naar het technisch beroepsonderwijs. In 2022 kwam Techniek Nederland met het 'Techniekpact' met daarin een 10-puntenplan om de instroom in het techniekonderwijs te verhogen. Daar staan een aantal concrete doelen in zoals het geven van

een bonus aan mbo'ers die een techniek diploma halen, een stimuleringsfonds voor het volgen van technische beroepsopleiding (inclusief hbo), en zelfs het afschaffen van collegegeld voor technische opleidingen. Dit zijn echter vrijwel allemaal afspraken die op landelijk niveau gemaakt moeten worden. Wat kan een regio, wat zou economie⁷¹ kunnen doen?

Een mooi voorbeeld van regionale regie is het i_lab in Gorinchem. Dit is een bijzonder soort triple-helix verband waarin onderwijs, overheid en bedrijfsleven samenwerken aan het techniektekort. Het i_lab bevindt zich op de "innovatiecampus" in de stad. Zowel leerlingen van aangesloten scholen als medewerkers van de aangesloten bedrijven kunnen langskomen om nieuwe technologische ontwikkelingen te zien en te gebruiken. Het doel is om innovatief onderwijs aan te bieden en zo uiteindelijk meer technisch geschoold personeel in de regio te krijgen en aan de regio te binden. Projecten die het i_lab aanbiedt, zijn bijvoorbeeld: dronetechnologie, huis van nu (energietransitie), zorg voor later (zorgtechnologie) en lasrobotisering. Bovendien worden er middagen voor werkzoekenden gehouden waar regionale werkgevers spreken of een workshop geven. Gezien de relatief hoge aantallen techniekstudenten in Gorinchem lijkt dit te werken.

De Metropoolregio Eindhoven (MRE, 21 gemeenten) werkt samen met het lokale bedrijfsleven aan het laten aanbieden van een 'Breed Eerste Techniekjaar' op het mbo naar voorbeeld van het Deltion College in Zwolle. Deze mbo-4 studie biedt vakken in Industrial Design, Elektrotechniek, Smart Technologie etc. Na één jaar kun je dan kiezen in welke technische studie je in het tweede jaar wil instromen. De hoop is dat met het aanbieden van deze opleiding meer studenten die nog niet precies weten wat ze willen worden toch een technische opleiding kiezen.